

Får det lov att vara fult?

God arkitektur och gestaltning inom ramen för plan- och bygglagen (PBL)

Förord

Det finns inom många kommuner en önskan om att göra mer för att främja god arkitektur och gestaltning. Den politiska och den allmänna diskursen tycks ofta vara eniga om behovet av god arkitektur i byggandet av det goda samhället. Trots detta har vi funnit att det finns många oklarheter kring vilka möjligheter plan- och bygglagen faktiskt ger för de kommuner som vill ställa högre krav på gestaltningen av nya eller förändrade byggnadsverk. Denna rapport syftar till att skapa en tydligare bild av vilket lagrum som finns för att jobba med gestaltningsfrågor och att hitta goda exempel från andra kommuner. Utgångspunkten har varit våra egna erfarenheter som handläggare i Nacka och Gävle kommuner där det finns en gemensam önskan att fokusera mer på gestaltningsfrågorna vid bygglovsprövningen.

Utredningen är en del av Boverkets uppdrag att genomföra kompetensinsatser kring tillämpningen av plan- och bygglagen (PBL). Bygglovenheterna i Nacka kommun och Gävle kommun har beviljats ekonomiskt stöd för att undersöka hur kommuner med stöd av PBL kan arbeta med arkitektur- och gestaltningsfrågor vid bygglovsprövningen. Arbetet med rapporten har pågått under hösten 2014 och våren 2015. Rapporten har tagits fram av Love Edenborg och Anna-Karin Romanus Gillström på Nacka kommun, samt Fabian Ståhl och Kristin Johansson på Gävle kommun. Projektledare har varit Love Edenborg och Anna-Karin Romanus Gillström.

Nacka kommun april 2015

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	4
	Varför måste det som byggs vara vackert?	5
2	Bakgrund: Lagstiftningen då och nu.....	8
3	Rättspraxis	11
3.1	Introduktion och allmänna kommentarer	11
3.2	Rättsfall från Regeringsrätten	13
3.3	Rättsfall från Mark- och miljööverdomstolen.....	23
3.4	Rättsfall från Mark- och miljödomstolen	27
4	Hur gör andra kommuner?	30
4.1	Undersökningen	30
4.2	Resultatet.....	32
5	Avslutande reflektioner	41
5.1	Slutsatser	41
5.2	Framåtblickande	45

I Inledning

Staden om sommaren på kvällen är en annan än den som vaknade på morgonen. Något har byggts och något har rivits. Någon har fötts och någon har dött. Förändringen pågår oavbrutet och det som en gång fanns ska aldrig komma tillbaka.

- Per Anders Fogelström ”I en förvandlad stad” 1966¹

Citatet ovan beskriver den dramatiska förvandlingen av en stad i början av 1900-talet. Idag arbetar många kommuner runt om i Sverige, även utanför de traditionella städerna, med att bygga tät och blandad stad. Bostadsbristen är på många håll större än någonsin och byggandet ska ske snabbt, kostnadseffektivt och miljövänligt. Vilken roll får stadens arkitektur och gestaltning i denna ekvation? Nacka och Gävle är båda växande kommuner med ambitionen att lyfta gestaltningsfrågorna till en högre nivå. Bland bygglovhandläggarna kan det dock finnas en osäkerhet kring vilka krav som får ställas enligt givet lagrum och hur det ska göras på bästa sätt, också utifrån ett serviceperspektiv.

Genom Boverkets stöd till projekt som syftar till att utveckla tillämpningen av PBL, har bygglovenheterna i Nacka och Gävle kommun haft möjlighet att genomföra ett projekt med syfte att utreda frågan om god arkitektur och gestaltning inom ramen för plan- och bygglagen (PBL). Stödet från Boverket motsvarar ca två månaders arbetstid. Målsättningen har dels varit att utreda, undersöka och sammanställa hur kommuner idag arbetar med gestaltningsfrågor och god arkitektur inom ramen för PBL men även att lyfta frågan om hur man skulle vilja arbeta och se vilka möjligheter som finns till alternativa arbetssätt. Huvudfokus ligger på bygglovprövningen men med en naturlig koppling till detaljplanering.

För att ge en djupare förståelse för den problematik som bygglovhandläggare står inför vid bedömning och tolkning av de paragrafer som reglerar utformning i PBL har en genomgång av relevanta rättsfall gjorts. Eftersom en ny lag och en ny instansordning relativt nyligen trätt i kraft är det också av extra intresse att undersöka om detta haft någon påverkan på domstolarnas bedömningar och på rättspraxis.

I Sverige finns 290 kommuner. I undersökningen har ett 30-tal kommuner av varierande storlek och geografiskt läge i landet valts ut. Begränsningen har gjorts med hänsyn till projektets omfattning. Utöver enkäten har tre djupintervjuer gjorts med bygglovsenheterna i Stockholms Stad, Göteborgs Stad och Malmö Stad. I Stockholm och Göteborg har även respektive stadsarkitekt intervjuats. Vi tror att det finns mycket att vinna på att lära av varandras arbetssätt varför en stor del av utredningen har vigts åt denna del.

---

¹ Fogelström, Per Anders. *I en förvandlad stad*. Stockholm: Bonniers, 2009.

Vår förhoppning är att vårt arbete blir ett inlägg i en viktig och aktuell debatt och förhoppningsvis kan rapporten vara till hjälp för de kommuner som vill utveckla sitt arbete med arkitektur- och gestaltungsfrågor.

Varför måste det som byggs vara vackert?

Värdet av en väl utformad stadsmiljö har diskuterats länge och i debatten återfinns många stora namn som Jane Jacobs, Jan Gehl, Ebenezer Howard och Le Corbusier. Det är en fråga som sträcker sig långt utanför arkitekturens gränser och berör vitt skilda fält som sociologi, ekonomi och miljöpsykologi. Trots att många är ense om det stora värdet av god arkitektur finns samtidigt ofta en föreställning om god arkitektur som något subjektivt och arkitekten som en professionell tyckare, snarare än någon som genom sin yrkesskicklighet kan tillföra stora värden till den byggda miljön. Frågor som gärna kommer upp är om det går att mäta värdet av en god arkitektur, och i sådant fall om detta alls är något att eftersträva. Risken med att mäta arkitekturens värde enbart i siffror och tal är att arkitektens yrkesroll urholkas och att arkitekturen bli mer teknokratisk. Oavsett tillvägagångssätt menar vi att arkitekturens roll i byggandet av det goda samhället behöver lyftas ytterligare. Om inte finns en risk att framtidens städer kommer att upplevas som ganska torftiga och omänskliga miljöer.

I regeringens proposition *Framtidsformer - Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design* från 1997 menar man att

”Arkitektur, formgivning och design är en del av vår kultur och vårt samhälle. Det vi bygger och de föremål vi formger skapar den omgivning som påverkar vårt sätt att leva. Därför måste vår omgivning uppfylla böga krav på kvalitet ur bl.a. funktionell, teknisk, ekologisk och estetisk synvinkel.”²

Vidare kan man läsa att

”En utgångspunkt för det föreslagna handlingsprogrammet är att estetisk omsorg är en viktig del av arbetet med kvalitetssäkring vid byggande och formgivning och därför ingår som en viktig del i samhällets resursbushållning. Miljöer och produkter som utformas med omsorg om såväl materiella och sociala kvaliteter som estetisk kvalitet har större förutsättningar att brukas med varsamhet. Det ger ökad livskvalitet men också en förlängd materiell livslängd.”³

Att tala om vikten av estetisk omsorg inom arkitekturen är knappast något nytt fenomen. Redan på 100-talet f.Kr. skrev den välkände arkitekten Vitruvius om vikten av en god balans mellan arkitekturens tre aspekter; skönhet (*venustas*), hållbarhet (*firmitas*) och funktion (*utilitas*).

---

² Prop. 1997/98:117. *Framtidsformer- Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*. Stockholm: Regeringen, 10.

³ Prop. 1997/98:117. *Framtidsformer- Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*, 54.

Att samhället ställer höga krav på funktion och hållbarhet hos det som byggs får väl idag anses ganska okontroversiellt. Att ställa samma krav på skönhet är dock långtifrån självklart. Om man bortser från den uppenbara svårigheten i att på objektiva grunder bedöma vad som är vackert – den frågan är alldeles för stor för att rymmas inom denna rapport – finns ett annat grundproblem. Är estetisk omsorg och skönhetsvärden alls en fråga för samhället? Hur långt får den egna friheten inskränkas till förmån för det allmänna intresset av en välgestaltad byggd miljö? Mot bakgrund av senare års ”Attfallsregler” och utökade friheter för villaägare är frågan särskilt intressant. I Sveriges arkitekters granskning av direktiven för de drygt 20 utredningar regeringen beställt avseende byggfrågor sedan 2010 nämndes ordet arkitektur inte en enda gång.⁴

Visst innehåller plan- och bygglagen vissa utformningskrav, men samlade erfarenheter av rättspraxis visar att fastighetsägarens enskilda intresse oftast väger tyngre när det kommer till utformningsfrågor. Ska detta tolkas som att det allmänna intresset av god arkitektur inte är särskilt betydande? Att god arkitektur kan tillföra sociala, ekonomiska och miljömässiga värden är många överens om. Då många av dessa värden är svårämbara får de dessvärre ofta stå tillbaka för mer direkta och kvantifierbara mål. Att arkitekturen i sig själv är tvärvetenskaplig försvårar onekligen alla försök att direkt mäta värdet av den och en del relevant forskning återfinns också inom helt andra discipliner som t.ex. miljöpsykologi, sociologi, antropologi eller ekonomi.

På senare år har dock även försök gjorts att genom forskning sätta ett tydligare värde på byggnaders arkitektur och gestaltning. I Storbritannien har *The Commission for Architecture and the Built Environment (CABE)*, sedan 2011 del av *The Design Council*, haft stor påverkan på förståelsen för de värden en genomtänkt arkitektur och design kan tillföra en byggnad och dess omgivning. I *The Value Handbook* från 2006⁵ har man definierat sex olika typer av värden som kan tillskapas genom välgestaltade byggnader och miljöer:

- Handelsvärde, dvs. byggnadens marknadsvärde eller det pris någon är beredd att betala för att bo eller bedriva verksamhet där
- Funktionsvärde, t.ex. hur byggnaden bidrar till ökad produktivitet och nöjdare anställda
- Symbolvärde, t.ex. genom ökad prestige och identitetsskapande
- Socialt värde, t.ex. genom att underlätta möten mellan människor, ökad social sammanhållning och känsla av trygghet, minskad brottslighet
- Miljömässigt värde: skydd av biologisk mångfald, flexibilitet och långsiktighet, lågt underhåll m.m.

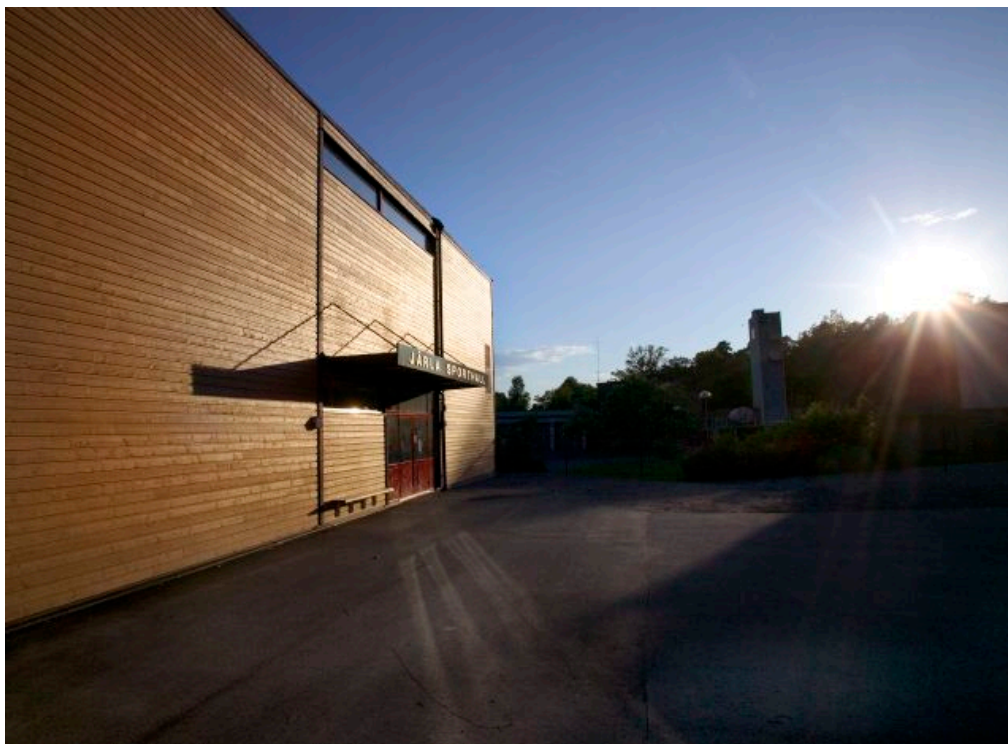
⁴ Fored, C. Regeringens byggpolitik gör Sverige fulare. *Dagens Nyheter*. 2013-05-05

⁵ Commission for Architecture and the Built Environment (CABE). *The Value Handbook*. London: CABE, 2006.

- Kulturellt värde: byggnadens relation till platsen och bidrag till människors känsla av tillhörighet.

En litteraturgenomgång från 2006 beställd av den skotska regeringen⁶ kom fram till liknande slutsatser avseende arkitekturens roll och konstaterade bl.a. att god arkitektur och design kan ha en stor påverkan på enskilda slutanvändare och bidra till ökad livskvalitet. God design kan också enligt samma studie, bland mycket annat, höja resultaten i skolor och få sjukhuspatienter att tillfriskna fortare.

Vår slutsats är att det finns ett stort allmänt intresse av en välgestaltad byggd miljö och att den åsikten också delas av våra politiska beslutsfattare. Kanske är det bristande kunskap kombinerad med svårigheterna att på objektiva grunder mäta värdet av god arkitektur som gör att arkitekturen trots detta ofta tycks hamna i sista rummet. Hur intresset av god arkitektur och gestaltning kommer att stå sig mot behovet av fler bostäder påkallat av dagens bostadsbrist återstår att se.

---

⁶ Hargreaves McIntyre, M. *A Literature Review of the Social, Economic and Environmental Impact of Architecture and Design*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research, 2006.

2 Bakgrund: Lagstiftningen då och nu

Regler kring hur och vad man får bygga har en lång tradition i Sverige. Den första byggnadsstadgan från 1875 tillkom främst i syfte att förhindra brand och brandspridning men nämnde även andra viktiga aspekter som exempelvis ”skönhetssinnets anspråk på fritt utrymme, omväxling och prydlighet”⁷.

Idag är det plan- och bygglagen (PBL) som reglerar bygglov och planläggning. Den första plan- och bygglagen trädde i kraft 1987. Innan dess var det byggnadslagen från 1947, byggnadsstadgan från 1959 och lagen om påföljder och ingripande mot olovligt byggande från 1976 som tillsammans reglerade byggandet i Sverige.

I dagens plan- och bygglag från 2011 finns i huvudsak 5 paragrafer som reglerar hur byggnader och bebyggelsemiljöer ska utformas.

Den första, 2 kap. 3 §, reglerar planläggning:

”Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder”.

Vidare följer bestämmelsen i 2 kap. 6 §:

”Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan”

Slutligen framgår av 8 kap. 1, 13 respektive 17 §§ att:

”En byggnad ska

- 1. vara lämplig för sitt ändamål,*
- 2. ha en god form-, färg- och materialverkan”*

”En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturbistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.”

”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturbistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden”

---

⁷ Boverket. Plan- och bygglagstiftningens utveckling. 2014. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/lag--ratt/Plan--och-bygglagsstiftningens-utveckling/> (hämtad 2015-02-20)

Den 2 maj 2011 trädde nuvarande plan- och bygglag i kraft och ersatte den tidigare plan- och bygglagen från 1987 och 1994. I den äldre plan- och bygglagen reglerades kraven på byggnaders utformning i 3 kap. 1 § på följande sätt:

”Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan.”

Bestämmelsen, i sin tidigare utformning, infördes i plan- och bygglagen 1999 och var en del av det handlingsprogram som dåvarande regering tagit fram för att få en samlad politik för området arkitektur, formgivning och design⁸. Som ett led i handlingsprogrammet infördes ändringar i dåvarande plan- och bygglag. Syftet var att tydliggöra att en estetisk tilltalande utformning ska kunna hävdas vid byggande och planläggning. Uttrycket estetiskt tilltalande lades därför till i 2 respektive 3 kapitlet. I propositionen framgick även tydligt det ansvar kommunen har för den byggda miljöns utformning och gestaltning, att byggnadsnämnden ska verka för en god byggnadskultur samt en estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö.

Vid framtagande av den nya plan- och bygglag som trädde i kraft 2011 uppmärksammades en problematik i tillämpningen av den äldre lagstiftningen vid bygglovprövning. Ett problem som lyftes i propositionen till den nya lagstiftningen var uttrycket ”estetiskt tilltalande” som ansågs lämna stort utrymme för bedömningar grundade på personliga omdömen. För att ge stöd för mer sakligt underbyggda bedömningar valde lagstiftaren att ta bort uttrycket estetiskt tilltalande i den paragraf som är direkt kopplad till bygglovprövningen och istället tydliggöra direkt i lagstiftningen vilka komponenter som är väsentliga för bedömningen och på så sätt göra lagen minde godtycklig. Uttrycket byttes därför ut mot formuleringen i nuvarande lagstiftning som enligt 8 kap. 1 § plan- och bygglagen lyder att byggnader ska ha ”god form-, färg- och materialverkan”. Ändringen av bestämmelsen innebär således ingen ändring i sak utan syftar enbart till att förenkla för den som ska tillämpa lagen. Uttrycket ”estetiskt tilltalande” tilläts däremot stå kvar i stort sett oförändrad form i 2 kap. 3 §.

---

⁸ Prop. 1997/98:117. *Framtidsformer- Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*. Stockholm: Regeringen.

I och med införandet av PBL tydliggjordes kraven på både anpassningen av bebyggelse samt byggnadens egenvärde. Ambitionen var att ge byggnadsnämnden en aktivare roll i utformningen av ny bebyggelse istället för att enbart kunna ingripa i efterhand vilket ansågs vara fallet med den tidigare gällande byggnadsstadgan⁹.

Regeringen beslutade under 2014 att tillsätta en kommitté som kommer att utreda den statliga politiken för arkitektur, form och design. Syftet med uppdraget är att stärka arkitekturens, formens och designens värden och betydelse för individen, livsmiljön och den hållbara samhällsutvecklingen. Uppdraget ska redovisas den 1 oktober 2015. Klart är alltså att frågan om arkitekturens och gestaltningens värde fortfarande diskuteras och är aktuell.

---

⁹ SOU 2005:77. *Får jag lov? Om planering och byggande, del 1: slutbetänkande*. Stockholm: PBL-kommittén.

3 Rättspraxis

3.1 Introduktion och allmänna kommentarer

I den här delen har vi sammanställt ett antal rättsfall med koppling till arkitektur- och gestaltungsfrågor. Vi har valt att fokusera på de prejudikat som finns från Regeringsrätten respektive Mark- och miljööverdomstolen. Några färskare rättsfall kommer också från Mark- och miljödomstolen. Vi har använt oss av JP Infonets söktjänst för rättsfall och gått igenom domar med koppling till ämnet. Vi gör dock inga anspråk på att ha täckt in alla tillgängliga rättsfall utan det kan mycket väl finnas ytterligare domar och prejudikat som kan vara relevanta. En liknande sammanställning gjordes av Boverket i rapporten *Arkitektonisk kvalitet och PBL, samband och reformbehov* från 1997. Flera av rättsfallen som togs upp då har vi valt att ta upp även i denna rapport då de fortfarande bör vara av intresse.

En utgångspunkt för genomgången har varit att undersöka om det finns några rättsfall som berör god arkitektur på ett mer allmänt plan och inte bara när det rör bevarande av värdefulla kulturmiljöer. För att uttrycka det något tillspetsat: Hur ful får en byggnad juridiskt sett vara? Föga förvånande behandlar dock en majoritet av rättsfallen frågor om anpassning till en kulturmiljö eller förvanskning av värdefulla byggnader. Något klart svar på hur ful en byggnad får vara står alltså inte att finna i rättspraxis. Man kan ju fråga sig om det ens går att avgöra sådana frågor i en domstol. Det går också att utläsa en tendens till försiktighet i högsta instans när det kommer till mer skönsmässiga bedömningar. Där det inte går att tydligt hänvisa till kulturmiljöprogram, utlåtande från byggnadsantikvarie eller prejudikat är sannolikheten stor att fastighetsägarens rätt att fritt få råda över sin tomt får väga tyngst.

Sedan byggnadsstadgans tid har samhällets syn på arkitektur och byggnadskonst utvecklats. Det kan ses i förarbetena till plan- och bygglagen, i de lagändringar som började gälla den 1 januari 1999, men också i den allmänna diskursen kring vikten av god arkitektur och design för ett hållbart samhälle. Den utvecklingen är dock inte lika lätt att utläsa i rättspraxis, och Regeringsrätten hänvisar i många fall till prejudikat från 70- och 80-talen, dvs. från innan plan- och bygglagens införande 1987. Detta kan ibland tyckas gå tvärt emot lagstiftarens intentioner.

En intressant fråga är hur den nya instansordningen, med Mark- och miljööverdomstolen som högsta instans, kommer att påverka rättspraxis. Trots att det än så länge finns alltför få domar för att kunna dra några säkra slutsatser, tycker vi oss kunna se en viss förändring i domstolarnas syn på utformningsfrågor. Se t.ex. fallet från Lomma kommun (MÖD mål nr P 7125-13) där domstolen gick på byggnadsnämndens linje och avslog ansökan om lov för förråd, plank och mur som inte ansågs tillräckligt väl utformade och anpassade till platsen.

Det man kan säga med säkerhet är att det fortfarande är osäkert vilka krav man kan ställa på byggnaders eller anläggningars utformning, det är alltid en

bedömning som måste göras utifrån det enskilda fallet. Vissa fall är dock säkrare än andra. I särskilt värdefulla områden som omfattas av förvanskningförbudet går det att ställa höga krav, trots att det kan vara fördyrande för byggherren, se t.ex. fallet RÅ 1997 ref. 77, där en fastighetsägare inte fick byta taktäckningsmaterial från tegelpannor till tegelliknande plåt. Det här är en förskjutning av rättspraxis som sannolikt speglar samhällets förändrade syn på vikten av bevarande av värdefulla kulturmiljöer. Som alltid spelar det dock in på vilket sätt kommunen t.ex. i översiktsplan eller kulturmiljöprogram uppmärksammat byggnadens eller bebyggelseområdets värden tidigare.

En annan fråga där rättspraxis får anses tydlig är att det inte går att utsläcka en genom detaljplan given byggrätt med hänvisning till anpassnings- och utformningskraven. En planenlig byggnad som genom sin höjd eller sitt våningsantal på ett olämpligt sätt bryter mot ett områdes karaktär kan inte på de grunderna nekas bygglov. Däremot kan, och ska, byggnadsnämnden förstås ställa krav på en lämplig utformning utifrån den tillåtna volymen.

Som alltid är det också viktigt att byggnadsnämnden har gjort en ordentlig avvägning mellan allmänna och enskilda intressen. Om det inte går att påvisa något reellt allmänintresse är det oftast svårt att göra inskränkningar på fastighetsägarens rätt att utforma sitt hus efter eget tycke, än mindre ställa krav som kan innebära fördyringar för byggherren.

Något som vi också har noterat är att de fall vi kunnat hitta där byggnadsnämnden avslagit ansökningar ofta handlar om förvanskningar av kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller miljöer, medan de fall som rör mer kontroversiella nybyggen oftast överklagats av grannar efter att bygglov getts. Man kan tänka sig att ärenden som rör nybyggnationer ofta föregås av en dialog mellan sökanden och byggnadsnämnden och i många fall kanske resulterar i en kompromiss där bygglov till slut kan ges. Det är därför svårt att säga om det hade gjort någon skillnad för domstolarnas bedömning ifall byggnadsnämnden istället hade avslagit ansökan. Vi kan bara hoppas att fler ärenden överprövas som kan bidra till en bättre vägledning och tydligare rättspraxis i frågor som rör utformning.

På de sidor som följer har vi valt ut och sammanfattat ett antal intressanta rättsfall från Regeringsrätten, Mark- och miljööverdomstolen samt Mark- och miljödomstolen. Vi har också grupperat dem utifrån olika sakområden för att underlätta läsningen. Efter sammanfattningarna har vi också gjort vissa kommentarer som är skrivna i kursiv. Då en sammanfattning av alla rättsfall vi gått igenom inte ryms i den här rapporten har vi också valt att nämna ett antal rättsfall utan någon vidare sammanfattning för den som är intresserad av att läsa mer.

3.2 Rättsfall från Regeringsrätten

3.2.1 Omfärgning och byte av fasadbeklädnad

RÅ 1981 2:48

Bygglov krävdes inte för omfärgning av radhus trots avvikande kulör

Målet gällde omfärgning av ett radhus med heltäckande rosa färg.

Byggnadsnämnden avslog ansökan med hänvisning till att byggnaden skulle komma att avvika för mycket från omgivningen. Samtliga ca 260 radhus i området hade en enhetlig färgsättning med impregnerat trä.

Regeringsrätten bedömde att omfärgningen, trots avvikelsen från övriga området i form av färg och ytstruktur, inte innebar en sådan väsentlig förändring av byggnadens karaktär att bygglov krävdes. Trots detta skulle dock bestämmelsen i 38 § byggnadsstadgan om att byggnads yttre skall ges sådan utformning som är lämplig för att uppnå en god helhetsverkan tillämpas i skälig omfattning. Vidare framhölls att de estetiska krav som bestämmelsen innehåller måste vägas mot husägarens, i förarbetena till byggnadsstadgan, kraftigt betonade handlingsfrihet i fråga om byggnadens utformning (prop. 1959:168 s 251). Regeringsrätten bedömde att omfärgningen i det enskilda fallet inte skulle uppfattas som ett störande inslag i stads- och landskapsbilden då den berörda byggnaden var dold bakom en garagelänga. Endast de närmaste grannarna skulle beröras av omfärgningen och dessa hade dessutom ingen erinran mot förslaget. Således kunde åtgärden vidtas.

Något resonemang om åtgärdens eventuella prejudicerande effekt förs inte. Detta kan tyckas särskilt intressant om man tittar på radhusområdet idag då ett stort antal omfärgningar inom hela området har gjort att många av de ursprungliga arkitektoniska kvaliteterna gått förlorade.

Radhus med avvikande kulör (Fiskarhöjden, Nacka kommun)

RÅ 1992 not. 467

Fortfarande fritt fram för rosa radhus

En fastighetsägare i Partille lät färga om sitt radhus i en rosa kulör. Byggnaden låg i ett enhetligt radhusområde där bebyggelsen i övrigt hade en röd kulör som varit oförändrad sedan områdets tillkomst. Byggnadsnämnden förelade fastighetsägaren att återställa huset till ursprunglig kulör och påförde en byggnadsavgift då omfärgningen hade gjorts utan att bygglov söktes.

Länsstyrelsen och Kammarrätten delade byggnadsnämndens uppfattning att åtgärden inte uppfyllde kraven på en god helhetsverkan enligt 3 kap. 1 § ÄPBL. Regeringsrätten å sin sida hänvisade till rättsfallet RÅ 1981 2:48 (se ovan). I det tidigare fallet, som dock gällde en prövning enligt byggnadsstadgan, hade omfärgningen av ett radhus i ett i övrigt enhetligt område inte bedömts som lovpliktig. Åtgärden hade också bedömts uppfylla kraven i dåvarande 38 § byggnadsstadgan. Med hänvisning till det tidigare rättsfallet upphävde regeringsrätten föreläggandet om omfärgning. Den rosa färgen fick vara kvar.

Det kan nämnas att ett regeringsråd var skiljaktig och påtalade bl.a. svårigheten i att förhindra att andra följer efter och att slutresultatet därmed riskerar att bli en än sämre helhetsverkan. Intressant är också att, utifrån vad som framgår av rättsfallet åtminstone, regeringsrätten har likställt de tillämpliga bestämmelserna i plan- och bygglagen (1987:10) med motsvarande bestämmelser i byggnadsstadgan. Ambitionerna som fördes fram i förarbetena till plan- och bygglagen om att byggnadsnämnden skulle ges en mer aktiv roll vad gäller kravet på byggnaders utseende verkar inte ha påverkat den bedömningen.

RÅ 1979 2:46

Byte av fasadbeklädnad från trä till plast var inte ok

Den berörda byggnaden låg inom område av riksintresse (Marstrand).

RÅ 1981 2:11

Byte av fasadbeklädnad från trä till lackerad plåt var ok

Byggnadsnämnden avslog ansökan men regeringsrätten hänvisade bl.a. till kommunens egen centrumplan enligt vilken byggnaden inte beskrivits som särskilt värdefull.

RÅ 1983 2:73

Byte av fasadbeklädnad på smalhus från puts till lackerad plåt var ok

Regeringsrätten tryckte bl.a. på den avsevärda besparingen fasadbytet skulle innebära för fastighetsägaren.

RÅ 1983 2:106

Byte av fasadbeklädnad från puts till trä var delvis ok

Byte till träpanel var ok på gårdsfasad men inte mot gatan.

3.2.2 Anpassningskravet vid ny- och tillbyggnad

RÅ 1992 ref. 59

Flerbostadshus i villaområde stred inte mot anpassningskravet

I det aktuella målet hade byggnadsnämnden i Växjö gett lov för nybyggnad av en tvåvåningsbyggnad med fyra lägenheter och en byggnadsarea om 260 kvm. För området gällde en gammal byggnadsplan. Åtgärden stred inte mot detaljplanen men området i övrigt bestod till största del av en- och tvåfamiljshus. Grannarna överklagade bl.a. med hänvisning till att den föreslagna byggnaden inte uppfyllde anpassningskravet i 3 kap. 1 § plan- och bygglagen.

Regeringsrätten konstaterade att området inte var sådant att särskilda krav på hänsyn kunde ställas. Den föreslagna byggnaden skulle komma att avvika från den övriga bebyggelsen genom sin storlek och genom antal lägenheter. Att det rörde sig om ett flerbostadshus var dock ingen anledning i sig till att byggnaden inte skulle anses uppfylla kraven enligt 3 kap. 1 § PBL. Sammantaget fann regeringsrätten att byggnaden inte avvek i någon sådan utsträckning att bygglov inte borde beviljats. Bygglovet stod sig.

Det är tydligt att hänsyn inte ska tas till antalet lägenheter vid bedömning av anpassningskravet. Tyvärr saknas resonemang om gestaltningen i övrigt. Fasadmaterial, färgsättning, antal dörrar, placering på tomten och tomtens anordnande satt i relation till övrig bebyggelse hade varit intressant i sammanhanget.

RÅ 1993 ref. 59

Byggrätten kunde inte begränsas med hänsyn till anpassningskravet

Regeringsrätten tydliggjorde i två domar från 1993 att en genom detaljplan given byggrätt inte senare kan begränsas med hänvisning till anpassnings- och utformningskraven i dåvarande 3 kap. plan- och bygglagen (1987:10). Det ena fallet gällde överklagan av ett, genom byggnadsnämnden i Gotlands kommun, meddelat positivt förhandsbesked för tillbyggnad av ett tvåbostadshus till flerbostadshus. Tillbyggnaden var planenlig men området i övrigt var i huvudsak bebyggt med mindre en- och tvåbostadshus.

Regeringsrätten konstaterade att byggnaden, efter tillbyggnad, skulle komma att skilja sig märkvärdigt från omkringliggande bebyggelse, framför allt genom sin storlek. Då storleken var planenlig saknades dock möjlighet att neka lov på grund av denna. Även byggnadens utformning i övrigt skulle skilja sig från villabebyggelsen runtomkring. Regeringsrätten menade dock att byggnaden ändå skulle avvika så kraftigt genom sin volym att den föreslagna utformningen därför kunde godtas. Åtgärden innebar heller ingen betydande olägenhet varför det av nämnden meddelade förhandsbeskedet stod sig. Underinstanserna delade Regeringsrättens bedömning.

Det andra fallet gällde tillbyggnad av ett flerbostadshus i Växjö med ytterligare fem lägenheter i två våningar. Tillbyggnaden utgjordes av en förlängning av

befintlig huskropp och skulle innebära i princip en fördubbling av byggnadens volym. Grannen överklagade nämndens beslut om bygglov. I det här fallet upphävdes bygglovet av länsstyrelsen som ansåg att byggnadens långsmala form och flera trapphus inte hörde hemma i området som hade karaktären av trädgårdsstad med en blandning av små flerbostadshus från 1940-talet och villor från 1920-talet.

Kammarrätten delade länsstyrelsens bedömning och fick stöd i ett yttrande från Boverket. Regeringsrätten menade dock att den avvikelse från områdets karaktär som tillbyggnaden skulle innebära var direkt kopplad till utnyttjandet av byggrätten och att man endast genom att tillbyggnaden minskades betydligt skulle kunna uppnå ett, ur gestaltningssynpunkt, bättre resultat. Då byggrätt finns enligt detaljplan har bygglov inte kunnat nekats med hänvisning till anpassningskravet i 3 kap. 1 § ÄPBL. I och med detta gjorde byggnadsnämnden alltså rätt som medgav bygglov.

I båda fallen var ett regeringsråd skiljaktigt. Regeringsrådet menade att trots att bygglov inte kunde nekats med hänsyn till avvikelserna i volym så fanns fortfarande möjlighet till alternativa placeringar och utformningar som tog större hänsyn till miljön runtomkring. I och med detta uppfyllde tillbyggnaderna inte anpassningskravet och bygglovet borde inte ha beviljats. Som alltid handlar det om bedömningar i enskilda fall och domarna bör inte tolkas som att det inte går att ställa krav på en god utformning så länge en byggnad inte strider mot detaljplanen. Det är dock viktigt att det inom detaljplanens ramar finns möjlighet till alternativa utformningar och att inte en planenlig volymökning i sig utgör grunden till avslaget.

RÅ 2001 ref. 31

Globformat hus i villaområde var tillräckligt anpassat

I det aktuella fallet är frågan om byggnadsnämnden i Göteborg gjorde rätt när man gav bygglov för ett enfamiljshus i globform av glasfiberarmerad plast. Byggnaden var planenlig men flera grannar överklagade beslutet bl.a. då man ansåg att den inte passade in i området. Rättsfallet är intressant framför allt på grund av de resonemang som förs i olika rättsinstanser samt av Boverket. Länsstyrelsen menar att rättspraxis inte påtagligt förändrats sedan byggnadsstadgans tid (före 1987) och att husägare därmed har en stor handlingsfrihet när det gäller byggnaders utformning. Den höjda ambitionsnivån avseende byggnaders utformning som förarbetena till PBL ger uttryck för saknar enligt länsstyrelsen konkret stöd i lagstiftning eller rättspraxis. Vidare menar länsstyrelsen att byggnadens ”estetiska kvalitet hänför sig till högst subjektiva frågor som samhällets företrädare inte kan göra anspråk på att exakt kunna avgöra”.

I det yttrande som kammarrätten låter hämta in från Boverket låter det dock helt annorlunda. Boverket anför att en byggnads estetiska kvalitet är mer än en subjektiv bedömning och något som kan analyseras med hjälp av den yrkeskunskap som arkitekter och byggnadshistoriker besitter. Vidare menar Boverket att förarbetena till PBL (prop. 1985/86:1), liksom förändrade värderingar i samhället beträffande de estetiska värdena, gör att det departementsuttalande från

1959 som Regeringsrätten ofta hänvisar till inte längre är relevant. Enligt departementschefen skulle byggnadsnämndens ingripande begränsas till de fall där ett förverkligande av byggherrens intentioner skulle komma att innebära ett inslag i stads- eller landskapsbilden av så störande art, att det ur allmän synpunkt inte kan tolereras. Riksdagens nyligen antagna handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design och de lagändringar som skulle träda i kraft den 1 januari 1999 ger också enligt Boverket uttryck för denna förändrade syn. Boverket anser inte att byggnaden uppfyller kraven i 3 kap. 1 § ÄPBL.

Globformat hus i villaområde, Göteborg

Kammarrätten delar Boverkets bedömning och anför att byggnaden genom sin placering och form i kombination med färg- och materialval blir mycket dominerande. Den bedöms således inte som lämplig i förhållande till stadsbilden och anses inte ge en god helhetsverkan.

Regeringsrätten i sin tur konstaterar att bebyggelsen i närområdet är mycket varierad och att detaljplanen för området har få bestämmelser om byggnaders utformning. Bebyggelseområdet anses inte ha ett sådant värde att särskild hänsyn krävs och kommunen har heller inte i översiktsplanen eller i bevarandeprogram ställt några särskilda krav på utformningen av ny bebyggelse. Att området är kuperat förstärker intrycket av variation. Den föreslagna byggnaden framstår inte, enligt regeringsrätten, som dominerande utan som en utökning av den variationsrikedom som redan finns i området. Då byggnaden uppfyller kraven i 3 kap. 1 § ÄPBL saknas skäl för upphävande av bygglov. Regeringsrätten upphäver därmed kammarrättens dom och bygglov står sig.

Även om domen kanske inte är särskilt klargörande i fråga om vad som får och inte får byggas är den väl värd att läsas för de resonemang som förs av de olika parterna. Även byggnadsnämndens anförande där man bl.a. ifrågasatte i vilken omfattning domstolar alls kunde pröva det ställningstagande i en värderingsfråga som hade gjorts av ett demokratiskt valt organ i kommunen är intressant i sig. Man kan också fundera över om utgången av överklagandet hade blivit densamma i det fall byggnadsnämnden avslagit ansökan.

RÅ 1982 2:85

Hänsyn till områdets egenart vid nybyggnad var tillräcklig

Uppförandet av ett hus i alpstil mitt i Siljansbyggden godtogts då det placerades strax utanför värdefull bymiljö.

RÅ 1993 not. 21

Byggnadsnämnden kunde inte neka bygglov för svarta takpannor trots att omgivande hus hade röda tak

Ärendet avsåg nybyggnad av enbostadshus i område utan särskilt kulturhistoriskt värde.

RÅ 1994 not. 273

Lovbefriad sjöbod uppfyllde inte anpassningskravet

Sjöboden krävde inte bygglov då den skulle uppföras för yrkesfiskets behov men kunde ändå inte tillåtas eftersom den inte var anpassad till landskapsbilden.

RÅ 2002 not. 164

Placering och utformning av fritidshus var inte lämplig med hänsyn till landskapsbilden

Fritidshus utanför detaljplan bröt horisontlinjen och avvek från bohuslänsk byggnadstradition.

3.2.3 Varsamhet och förvanskning

RÅ 1990 ref. 41

Byte från tegelpannor till tegelliknande plåt ansågs vara varsam ändring

Målet avsåg en ansökan om byte av taktegel till tegelliknande plåt på en byggnad inom område utpekad som värdefull miljö. Nämnden avslog ansökan med motiveringen att ändringen inte var tillräckligt varsam och innebar en förvanskning av byggnaden.

Regeringsrätten konstaterade att byggnaden hade ett tidstypiskt utseende och ett brant tak vilket gav taktäckningsmaterialet större betydelse för byggnadens särdrag. Den berörda fastigheten var också belägen inom ett område som var utpekad i översiktsplanen som kulturhistoriskt värdefullt och där det var viktigt att bebyggelsen inte förvanskades. Kommunen hade dock inte angett att området var så värdefullt att förvanskingsförbud rådde enligt 3 kap. 12 § ÄPBL. Regeringsrätten menade att det var viktigt att välja ett taktäckningsmaterial som ansluter till det ursprungliga materialet för att kraven i 3 kap. 10 § ÄPBL om varsamhet vid ändring skulle kunna anses uppfyllda. Ett tak av tegelliknande plåt ansåg man dock vara så pass likt det ursprungliga takmaterialet att byggnadens särdrag ändå i rimlig grad bevarades. Bygglov kunde alltså ges för ändringen.

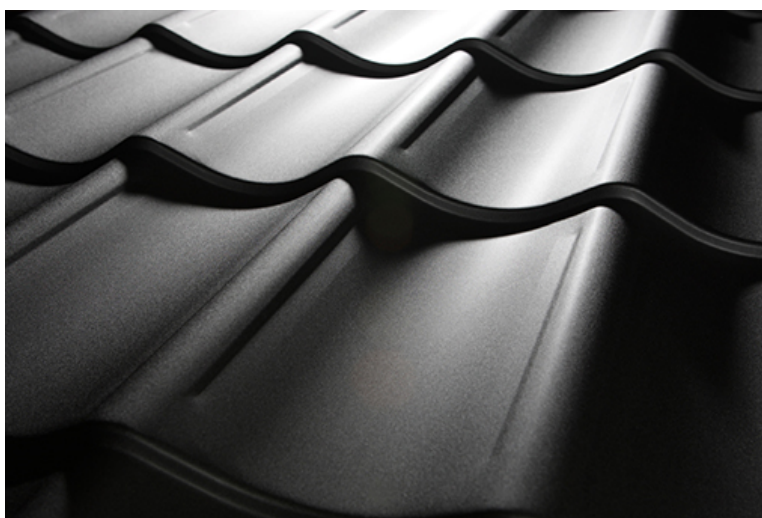
Inget resonemang om autenticitet. Jämför RÅ 1997 ref. 77 avseende förvanskning.

RA 1997 ref. 77

Byte från tegelpannor till tegelliknande plåt innebar förvanskning

Byggnadsnämnden hade förelagt en fastighetsägare i Smögen att, vid hot om vite, återställa en komplementbyggnad genom att förse den med tegelpannor. Detta då fastighetsägaren, utan att först söka bygglov, hade bytt ut det tidigare takteget mot ett tegelliknande plåttak. Det aktuella området var detaljplanelagt men det saknades specifika bestämmelser avseende taktäckningsmaterial. Då byggnaden var del av en värdefull kulturmiljö som också utgjorde riksintresse för kulturmiljövården ansåg inte nämnden att det fanns möjlighet att i efterhand ge bygglov för åtgärden.

I målet yttrade sig Riksantikvarieämbetet som gjorde en noggrann inventering av befintliga takmaterial i området. RAÄ fann att 90 % av husen hade taktäckning av tegel eller betongpannor och 1,5 % av husen hade tegelimiterande plåttak, s.k. ”plegel”. Regeringsrätten gjorde bedömningen att området är sådant att det omfattas av bestämmelserna i 3 kap. 12 § PBL och därmed inte får förvanskas. Regeringsrätten konstaterade att boden efter takbytet inte nödvändigtvis gav ett sämre helhetsintryck men att det inte betydde att åtgärden därmed skulle tillåtas. Med hänsyn till att byggnadens och bebyggelseområdets genuina karaktär var en viktig del av dess särart skulle ett byte till tegelimiterande tak innebära en förvanskning av byggnaden. Föreläggandet stod därför fast.

Exempel på s k plegel

RÅ 1991 ref. 103

Fyra takkupor på byggnad inom kulturhistoriskt värdefull miljö innebar förvanskning

Två takkupor kunde dock godkännas i enlighet med riktlinjerna i kommunens bevarandeprogram.

RÅ 1998 ref. 17

Byggnader inom kulturhistoriskt värdefull miljö blev förvanskade när de försågs med en takkupa, respektive två takfönster

Avsåg två byggnader i Simrishamns kommun i område av riksintresse för kulturmiljövården. Kommunen hänvisade till särskilda riktlinjer för bevarande. Enskilt behov av konstnärateljé vägde lätt mot det allmänna intresset av bevarande.

RÅ 2001 not. 123

Utvändig tilläggsisolering av villa inom riksintresse krävde bygglov

Regeringsrätten återförvisade ärendet till kammarrätten som bedömde att åtgärden inte var varsam (se kammarrätten i Stockholm mål nr 5333-2001).

3.2.4 Fönsterbyten och inglasningar

RÅ 1996 ref. 77

Inglasning av balkonger inte snygg, men ok

I två domar från 1996 prövade regeringsrätten frågan om balkonginglasningar. Det första ärendet gällde inglasning av balkonger mot gata och gård vid Karlbergsvägen i Stockholm. Inglasningarna skulle utföras på en byggnad från tidigt 80-tal med utanpåliggande balkonger. Eftersom inglasningarna var ett tillval för de boende skulle de ske slumpmässigt och i den takt de boende själva önskade. Byggnadsnämnden avlog ansökan och hänvisade bl.a. till ett av nämnden framtaget byggnadsvårdsprogram för fönster och balkonger från 1987. Enligt detta skulle helt utanpåliggande balkonger och balkonger mot gatan inte glasas in. Inglasningen bedömdes heller inte uppfylla kraven i 3 kap. 1 och 10 §§ ÄPBL. Beslutet överklagades.

Länsstyrelsen avlog överklagandet och tillade att det inte var lämpligt att en byggnads yttre utseende ska bestämmas av enskilda hyresgästers val. Förfarandet gjorde det omöjligt för en tillståndsmyndighet att göra en helhetsbedömning utifrån t.ex. lämplighets- och varsamhetskraven. Kammarrätten delade länsstyrelsens bedömning.

Boverket yttrade sig i målet och framhöll att inglasningen av balkonger mot gatan skulle äventyra byggnadens anpassning till den historiska gatumiljön men att balkonger mot gården, vid en intresseavvägning, kunde godtas.

Regeringsrätten konstaterade att det faktum att endast en del av balkongerna skulle komma att glasas in förvisso kunde leda till ett sämre utseendemässigt resultat, men att det trots detta endast handlade om ett litet antal balkonger på en stor fasad. På grund av burspråk var de dessutom endast delvis friliggande. Utöver detta hade liknande inglasningar redan gjorts på en närliggande byggnad. Vad gäller balkongerna på gårdssidan fann regeringsrätten att insynen från gatan var begränsad och att lägre krav därför kunde ställas på gårdssidan. Regeringsrätten upphävde, med hänvisning till bl.a. ovanstående faktorer, underinstansernas avgöranden och återförvisade ärendet till byggnadsnämnden.

Det andra fallet avsåg ett nybyggt flerbostadshus, färdigställt 1992, inom samma stadsdel. Byggnaden hade helt utanpåliggande balkonger mot gård och gata. Byggnadsnämnden avlog ansökan om inglasning av balkongerna, mot gården liksom på ena gaveln vänd mot gatan, och hänvisade även i detta fall till tidigare nämnda byggnadsvårdsprogram. I området fanns byggnader av mycket stort kulturhistoriskt värde. Man ansåg det dessutom anmärkningsvärt att man inte uppdragit åt arkitekten att projektera för inglasningar redan när huset byggdes varpå dessa hade kunnat studeras i ett sammanhang. Även i detta fall delades nämndens bedömning av både länsstyrelsen och kammarrätten.

Regeringsrätten menade dock att området, trots att det var kulturhistoriskt värdefullt, inte uppvisade någon arkitektonisk enhetlighet. Den berörda byggnaden hade en modern utformning och var fritt placerad. På gatusidan rörde det sig dessutom bara om fyra balkonger. Sammantaget fann regeringsrätten att inglasningarna uppfyllde kraven i 3 kap. 1 och 10 §§ ÄPBL.

Intressant är att regeringsrätten inte tagit hänsyn till det av byggnadsnämnden framtagna byggnadsvårdsprogrammet för fönster och balkonger. Istället har man utgått ifrån omständigheterna i de enskilda fallen och kommit fram till att inglasningarna, trots att de lämnar en del att önska, får tolereras. Man kan förstå nämndens intresse av att hävda det framtagna byggnadsvårdsprogrammet och vilja att undvika eventuella prejudicerande effekter som även ett fåtal inglasningar kan få. Samtidigt kan man konstatera att regeringsrätten normalt gör sin bedömning just utifrån det enskilda fallet utan hänsyn till ett eventuellt försvårande av byggnadsnämndens arbete.

RA 1986 ref. 156

Byte av fönster på ungdoms hus var lovpliktigt och uppfyllde inte kraven enligt 38 § byggnadsstadgan

Val av färg och material ansågs inte harmoniera med övriga byggnader i området som utgjorde en värdefull miljö.

RA 1993 ref. 85

Utvändig tilläggsfönster av aluminium krävde inte bygglov

Regeringsrätten gick emot länsstyrelsen och kammarrätten. Form och färg på karm och bågar var nästan samma som befintliga.

3.2.5 Övriga åtgärder och lovplikten

RÅ 1987 ref. 4

Rullgaller framför entré krävde inte lov då byggnaden var modern

Systembolaget i Vadstena lät sätta in ett rullgaller framför entrédörrarna i samband med uppförandet av en ny butikslokal. Byggnadsnämnden uppmärksammade att rullgallret inte fanns med på bygglovsritningarna och förelade fastighetsägaren att ta bort gallret. Ärendet gick upp till Kammarrätten som återförvisade ärendet eftersom nämnden aldrig prövat frågan om bygglov.

I augusti 1983 beviljade nämnden bygglov för ett något indraget rullgaller och påförde samtidigt fastighetsägaren en byggnadsavgift för den olovliga åtgärden. Bolaget överklagade beslutet med argumentet att åtgärden inte krävde bygglov, varför någon byggnadsavgift inte kunde tas ut. Både länsstyrelsen och kammarrätten ansåg, med hänsyn till Vadstenas värdefulla bebyggelsemiljö, att bygglov erfordrades för gallret. Regeringsrätten menade dock att byggnadsstadgans krav på bygglov för sådan ändring av en byggnad, som avsevärt påverkar byggnadens yttre utseende (se 9 kap. 2 § i dagens PBL) endast kunde bedömas utifrån byggnaden som sådan. Någon hänsyn till den omgivande miljön kunde inte tas med i bedömningen av eventuell bygglovplikt. Då den berörda byggnaden i sig var modern och saknade kulturhistoriskt värde bedömde regeringsrätten att åtgärden inte innebar en sådan avsevärd ändring av byggnadens yttre att bygglov krävdes. Beslutet upphävdes således.

Det kan vara lätt att glömma bort frågan om lovplikt när man diskuterar vad som är en god gestaltning. Just därför borde den frågan alltid vara den första som kommer upp, innan eventuell bedömning av en åtgärds utformning görs. Exempelen nedan är ytterligare en påminnelse om detta.

RÅ 1991 ref. 96

30 m högt kors krävde inte bygglov och omfattades inte av anpassningskravet

Korset omfattades inte av anpassnings- och utformningskraven i 3 kap. ÄPBL då den inte var sådan anläggning som omnämndes i 8 kap. ÄPBL.

RÅ 2004 not. 127

Fasadflaggas anpassning till stadsbilden spelade ingen roll då den inte var bygglovpliktig

Regeringsrätten hänvisade till liknande fall (RÅ 81 2:36) och gick därmed emot kammarrätten som likställt flaggan med skylt.

3.3 Rättsfall från Mark- och miljööverdomstolen

Mål nr P 9167-12, 2013-05-23

Äldre stadsplan utan bestämmelser om placering eller utformning innebär stor frihet i utformning av nybyggnation i kulturhistoriskt värdefullt område

Byggnadsnämnden i Göteborgs kommun beslutade att bevilja bygglov för uppförande av två flerbostadshus samt rivning av en mindre byggnad på fastigheten. Nämnden bedömde att åtgärderna rymdes inom gällande stadsplan från 1870 samt att ny detaljplan ej behövdes. Stadsplanen innehåller inga bestämmelser eller krav om byggnadernas placering eller utformning inom aktuellt kvarter. Kvarteret omfattas av riksintresse för kulturmiljövård och av lokala bevarandebestämmelser inom ramen för Göteborgs bevarandeprogram. I området finns skilda byggnadsstilar från olika tidsperioder representerade, men det finns vissa byggnader från mitten och slutet på 1800-talet som anses ha en dominerande roll och som ger området sitt karakteristiska särdrag. Aktuell fastighet är en av de byggnader som nämns.

Illustration av planerad bebyggelse i kulturhistoriskt värdefullt område, Göteborg

De byggnader som omfattas av bygglovet planeras uppföras med stensockel och fasader av slamstruket trä. Byggnaderna kommer att bli högre än omkringliggande landshövdingshus och andra äldre byggnader. Husen kommer även att förses med stora perspektivfönster och balkonger. Byggnaderna kommer att skilja sig markant från omkringliggande bebyggelse.

Länsstyrelsen återförvisade ärendet till byggnadsnämnden för ny handläggning då man anser att trots att byggnaderna är planenliga kan anpassningskravet inte anses var uppfyllt då byggnaderna utifrån både lokalisering och utformning inte är anpassade till områdets kulturhistoriska karaktär och utgör ett främmande inslag i miljön. Eftersom det är kulturmiljövärden som ska bevaras anses inte en så markant avvikande nybyggnation uppfylla kraven på estetik och god helhetsverkan.

När ärendet överklagas till Mark- och miljödomstolen görs en helt annan bedömning. MMD anser att byggnationen har anpassats till och samverkar med omgivningen, bland annat genom träfasadens utformning. Man anser vidare att byggnaden är nyskapande samtidigt som respekt för omgivningen iakttas. Överklagandet bifalls och byggnadsnämndens beslut kvarstår.

Även MÖD anser att byggnaderna är tillräckligt anpassade. Man tillägger även att trots den ökade insyn och det minskade ljusinsläpp som angränsade byggnader får i och med nybyggnationen så innebär det ingen betydande olägenhet på det sätt som avses i 3 kap. 2 § ÄPBL. På grund av detta är den ansökta åtgärden förenlig med tillämpliga bestämmelser i 3 kap. ÄPBL.

Mål nr P 8256-11, 2012-08-31

Inte ok att tunnputsas tegelfasad i grupphusområde trots att förändringar gjorts i området tidigare

Byggnadsnämnden i Falkenbergs kommun avslog ansökan om att tunnputsas (ljusgrå kulör) enbostadshus i grupphusområde från tidigt 1960-tal med röd tegelfasad och stående panel på gavelröstena. Husen har flacka sadeltak som täcks av tegelpannor. Området finns med i en rapport som ligger som bilaga till översiktsplan. Vilka värden som är viktiga att bevara i området finns tydligt utpekade. Tegelfasader, tak och husens placering på tomten. Detaljer som fönster dörrar eller färg på träpanel finns ej beskrivna.

Länsstyrelsen fastställer byggnadsnämndens beslut. MMD anser att det kulturhistoriska värdet i den utredning som gjorts inte är tillräckligt starkt påvisat, dessutom har området förändrats mycket sedan tidigare. Tak har lyfts, tillbyggnader gjorts och en byggnad har redan tunnputsats. MMD upphäver Länsstyrelsens beslut och anser inte att nämnden kunnat påvisa ett tillräckligt högt kulturhistoriskt värde.

Trots att förändringar gjorts i området finns fortfarande en enhetlighet i bebyggelsen som skulle reduceras om fasaden tilläts tunnputsas. MÖD finner därav att åtgärden ej är förenlig med 3 kap. 1 § ÄPBL. Kommunen har i en antagen översiktsplan gett sin syn på bebyggelsens kultur- och miljömässiga värde vilket gör att det allmänna intresset att bevara tegelfasadernas utformning anses väga tyngre än fastighetsägarens intresse av att ändra byggnaden på det sätt han önskar.

Det kan vara viktigt att komma ihåg att ett område inte är "förlorat" för att ej varsamma ändringar utförts tidigare.

Mål nr P 7125-13, 2014-10-28

Rätt av byggnadsnämnden att avslå bygglov för mur, plank och förråd vid en kulturhistoriskt värdefull skolbyggnad

Bygglov söktes i efterhand för uppförande av 6 lägenhetsförråd, mur, bullerplank, parkeringsplats och en kontorsbyggnad. Byggnationerna har uppförts vid en folkskolebyggnad från 1870 som omvandlats till lägenheter. Fastigheten omfattas inte av detaljplan eller områdesbestämmelser men finns utpekad som särskilt värdefull i det kulturmiljöprogram som antogs av Lomma kommun 2005. Miljö- och byggnadsnämnden avslag ansökan om 4 av lägenhetsförråden, muren och planket med hänvisning till att byggnaden var rödmarkerad i kulturmiljöprogrammet och att åtgärderna inte hade utformats eller placerats på ett sätt som var lämpligt med hänsyn till kulturvärdena på platsen. Åtgärderna bedömdes inte uppfylla kraven i 2 kap. 6 § PBL.

Länsstyrelsen gick på byggnadsnämndens linje, men MMD däremot ansåg att det faktum att förråden, planket och muren var fristående och inte sammanbyggda med skolbyggnaden gjorde att de inte påverkade skolbyggnadens kulturvärden. När domen överklagas av byggnadsnämnden till MÖD blir resonemanget istället ett helt annat. MÖD fastställer byggnadsnämndens beslut och börjar med att klargöra att även om ett kulturmiljöprogram inte är rättsligt bindande så kan det utgöra ett underlag för bedömningen av kulturmiljöfrågor (jfr prop. 1985/86:1S 482). MÖD håller syn på platsen och bedömer att varken förråd, mur eller plank är anpassade till kulturvärdena på platsen.

En intressant iakttagelse är att MÖD inte bemöter det uttalande som MMD gör om att förråden, planket eller muren inte påverkar kulturvärdena eftersom de är fristående. Hade MMD gjort en annan bedömning om de gjort syn på plats?

Mål nr P 5946-13, 2014-02-25

Takterrass placerad ovanpå befintlig takkupa var olämplig från kulturhistorisk synpunkt

Stadsbyggnadsnämnden i Stockholm beviljade bygglov för uppförande av en takaltan på ett flerbostadshus i Stockholms innerstad. Byggnaden är

kulturhistoriskt särskilt värdefull. Takaltanen placeras in mot gården ovanpå befintlig takkupa. Enligt beslutet överensstämmer åtgärden med detaljplanen och altanen mot gård är väl utformad och bidrar till en god form-, färg- och helhetsverkan. Beslutet överklagas.

Länsstyrelsen avslår överklagandet med hänvisning till att åtgärden inte strider mot detaljplan och att stadsbyggnadsnämnden i beslutet föreskrivit hur altanen ska utföras för att överensstämma med 8 kap. 13 § PBL. Vad klaganden anfört om utformning och byggnadens kulturhistoriska värde utgör därmed inte skäl att upphäva beslutet.

Mark- och miljödomstolen ändrar byggnadsnämndens och länsstyrelsens beslut och upphäver bygglovets. MMD bedömer att åtgärden inte är anpassad till, och skulle innebära en förvanskning av, byggnaden.

Även MÖD beslutar, efter inhämtat yttrande från Stadsmuseet i Stockholm, att takaltanen skulle innebära en förvanskning av byggnaden på det sätt den är tänkt att placeras ovanpå befintlig takkupa.

En klar tendens brukar vara att länsstyrelsen är den instans som är "tuffast" när det gäller att hävda kulturhistoriskt värde. Här hänvisar länsstyrelsen enbart till vad byggnadsnämnden har skrivit om hur takterrassen ska utformas. Däremot är både MMD och MÖD mer vaksamma på en eventuell förvanskning.

3.4 Rättsfall från Mark- och miljödomstolen

Då det fortfarande är ont om relevanta rättsfall som gått hela vägen upp till Mark- och miljööverdomstolen har vi valt att också ta med ett par rättsfall från mark- och miljödomstolarna. Trots att domarna inte är prejudicerande kan de ändå vara vägledande för hur man kan förhålla sig till utformnings- och gestaltungsfrågor utifrån lagstiftningen. Rättsfallen nedan är också intressanta då de rör byggnader utan större kulturhistoriskt värde men där föreslagna ändringar trots detta inte kunnat tillåtas.

MMD Växjö mål nr P 2432-11

Takfönster placerade mot gata var inte anpassade till befintlig byggnad
Stadsbyggnadsnämnden i Helsingborgs stad beslutar att avslå ansökan om bygglov för insättning av två takfönster i en villa från 1927. Åtgärden är planenlig. Storleken och placeringen av takfönstren anses inte anpassade till byggnadens arkitektur eller till gatubilden. Takfönstren bedöms få en dominerande och oönskad effekt i gaturummet på grund av sin storlek och placering högt uppe i takfallet. Fastigheten omfattas av en stadsplan från 1948, kommunen arbetar med att ta fram ett bevarandeprogram för området men arbetet är ej slutfört.

MMD hänvisar till regeringens proposition 1997/98:117 ”framtidens former - Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design”. Där betonas behovet av att det i lagen tydligt ska framgå att estetiska värden ska beaktas vid utformningen av den byggda miljön, därav paragraferna i 3 kapitlet ÄPBL:s utformning. Utgångspunkten vid bedömningen är att de åtgärder som ska utföras tillför helhetsbilden positiva värden och inte förvanskar egenskaper som kan vara värda att bevara. Man skriver även om betydelsen av hur synlig åtgärden är och att även små förändringar som byte av fönster och fasadbeklädnad kan få avgörande betydelse. I propositionen betonas även kommunens ansvar för den byggda miljöns utformning och gestaltning. Enligt 11 kap. 1 § 1 punkten ÄPBL ska byggnadsnämnden verka för en god byggnadskultur samt en god estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö. Med hänvisning till ovanstående anser MMD att det är rimligt att fästa stor vikt vid de bedömningar som gjorts av kommunen.

MMD finner att det här rör sig om ett äldre hus med visst kulturhistoriskt värde. De värden som kan anses som viktiga karaktärsdrag är bl.a. byggnadens strama och proportionerliga fasad mot gatan varav det branta och dominerande tegeltaket utgör en väsentlig del. En stor del av husets karaktär kommer av detaljerna i både material och utförande. Domstolen finner därför kommunens bedömning av byggnadens karaktär och den påverkan eventuella takfönster kan få på gatafasaden, vara i överensstämmelse med en bedömning av kriterierna i 3 kap. 10 § ÄPBL. Det faktum att byggnadens utseende har påverkats genom senare om- och tillbyggnader utgör inte i sig en anledning till att byggnadens karaktärsdrag vad gäller byggnadstekniska, miljömässiga eller konstnärliga värden inte ska vara fortsatt värda att bevara.

Vid en avvägning mellan det enskilda intresset (enligt 1 kap. 5 § ÄPBL) att sätta in takfönstren och det allmänna intresset att bibehålla taket intakt mot gatan, finner MMD att ett avslag inte innebär en sådan olägenhet för fastighetsägaren att deras nyttjande av byggnaden allvarligt begränsas. Detta även med hänvisning till att det i målet har diskuterats andra placeringar av fönstren som kommunen är villig att godkänna samt det faktum att kommunen inte motsatt sig användandet av vinden utan enbart den aktuella placeringen av fönstren. MMD avslår överklagandet.

Intressant att MMD hänvisar till 11 kap. 1 § ÄPBL och därmed betonar byggnadsnämndens ansvar för en god gestaltning. Vid avvägningen mellan det allmänna och enskilda intresset resonerar man kring möjligheten till en alternativ placering. Det faktum att det framgår att kommunen var villig att godkänna en alternativ placering av fönstren verkar ha spelat roll vid bedömningen att gatufasaden skulle skyddas.

MMD Växjö mål nr P 127-14

Takkupa var för ful

Bygg- och miljönämnden avslag ansökan om bygglov för takkupa på befintligt enbostadshus. Fastigheten omfattas inte av detaljplan eller områdesbestämmelser. Huset är beläget på landsbygden med endast ett par hus intill. Nämnden bedömde att takkupans arkitektur inte följer skånsk byggnadstradition vad gäller utformning samt att kupan är för stor. Länsstyrelsen håller med nämnden i dess bedömning att takkupan är för stor och skulle ge ett för dominerade intryck i relation till byggnadens i övrigt nätta proportioner. Utformningen anses inte anpassad till en sadeltaksbyggnad. Länsstyrelsen anser att den stora volymen skulle ge byggnaden ett obalanserat intryck och förvanska dess arkitektoniska utformning. De material som valts (vit putsad fasad och tak av sedum) anses inte heller anpassade till befintlig byggnad. Länsstyrelsen finner sammanfattningsvis att tillbyggnaden inte skulle ge en god helhetsverkan och inte anses uppfylla de arkitektoniska krav som ställs i 8 kap. 1 § PBL. Länsstyrelsen avslår överklagandet.

Länsstyrelsen hänvisar i sitt beslut till förarbetena till 8 kap. 1 § PBL (prop. 2009/10:170) där lagstiftaren skriver om de tillämpningsproblem som uttrycket ”estetiskt tilltalande” i ÄPBL lett till, när det gäller möjligheten att få genomslag för kommunala bedömningar vid överprövning. Det ursprungliga syftet med bestämmelsen var att ge stöd för hävdandet av olika aspekter som sammantaget ger god helhetsverkan, så som exempelvis färgsättning, volym och materialval. Vidare hänvisar Länsstyrelsen till kommentaren till 8 kap. 1 § PBL (Didón m.fl., Plan- och bygglagen, 8:1-3 s. 2) där det nämns att den aspekt som ska beaktas vid tillämpningen av paragrafen är byggnadens egenvärde. I detta innefattas byggnadens arkitektoniska utformning samt materialets verkan på byggnadens utseende. Kraven på anpassning till omgivningen får inte medföra att den enskilda byggnaden tappar sitt egenvärde.

Mark- och miljödomstolen i Växjö gör ingen annan bedömning än den länsstyrelsen gjort och avslår överklagandet.

4 Hur gör andra kommuner?

4.1 Undersökningen

Hur jobbar kommuner runt om i landet med gestaltningsfrågor på daglig basis? Hur resonerar man kring det lagstöd som finns för att jobba med dessa frågor och hur ser man till att förmedla vikten av en god utformning till byggherrar och medborgare?

För att försöka svara på dessa frågor och med hopp om ett gott erfarenhetsutbyte skickade vi ut en enkät om 15 frågor till ett 30-tal utvalda kommuner. Av dessa har 22 kommuner svarat. I syfte att få en viss bredd i underlaget valde vi ut kommuner från alla delar av landet och med olika befolkningsstorlek. Eftersom vi av erfarenhet vet att arbetet på en bygglovenhet sällan innehåller några lediga stunder hölls antalet frågor ned för att öka svarsfrekvensen på enkäten.

Med tre kommuner (Stockholm, Göteborg och Malmö) har vi även genomfört personliga intervjuer för att erhålla mer uttömmande svar än vad en enkät kan ge. De funktioner som intervjuats är bygglovchefer och stadsarkitekter.

Enkäten omfattade följande frågor:

1. Jobbar ni aktivt med att främja en god arkitektur? På vilket sätt?
2. Har kommunen en arkitekturpolicy eller liknande? I sådant fall används denna vid bygglovprövningen?
3. Har kommunen en stadsarkitekt? Om ja, vilken roll har stadsarkitekten?
4. Har kommunen detaljplaner som innehåller bestämmelser om utformning och gestaltning eller är kopplade till gestaltningsprogram?
5. Anser ni att dessa har varit till hjälp vid bygglovprövningen? Har de lett till högre kvalitet? Har resultatet blivit som man tänkt sig? Har bestämmelser eller gestaltningsprogram frångåtts och i sådant fall varför?
6. Ställer ni krav på utformning i fall då den aktuella detaljplanen saknar bestämmelser om detta? På vilket sätt? Hur tas detta emot av byggherrarna?
7. Försöker ni jobba med byggherren i ett tidigt skede för att påverka gestaltningen?
8. Vilket underlag kräver handläggarna i bygglovärenden för att säkerställa kvaliteten på gestaltningen i form av t.ex. ritningar, materialprover eller andra handlingar? Hur skiljer det sig mellan olika ärenden?
9. Har ni avslagit ansökningar om bygglov på grund av undermålig utformning/gestaltning? Varför/varför inte? På vilka grunder? Har beslut överklagats?
10. Vilket stöd har ni i byggnadsnämnden för att jobba med gestaltningsfrågor?
11. Anser ni att det finns tillräckligt stöd i lagstiftningen för att jobba med god gestaltning? Varför/varför inte?
12. Hur tror ni att kundnöjdheten påverkas om man ställer krav på gestaltningen i bygglovskedet?
13. Hur hanterar ni ansökningar där fasadutformningen inte är färdigprojekterad och byggherren insisterar på att börja bygga?
14. Hur följer ni upp att utformningskrav i bygglovet följs vid t.ex. arbetsplatsbesök och slutsamråd? Hur agerar ni om kraven inte följts?
15. Vilka krav ställer ni på gestaltningen vid tidsbegränsade bygglov? Hur skiljer det sig från permanenta bygglov?

4.2 Resultatet

Enkätens 15 frågor tillsammans med de svar som kommit från djupintervjuerna har i denna rapport grupperats ihop till 4 tematiska områden. Kommunernas fullständiga svar på enkäten biläggs rapporten.

4.2.1 Aktivt arbete med främjande av god arkitektur - arkitekturpolicy, stadsarkitekten och dess roll

Av de 22 kommuner som inkommit med svar har 5 kommuner svarat att de har någon typ av övergripande arkitekturpolicy. Ett antal har svarat att de har andra typer av styrdokument och ytterligare några fler har ett pågående arbete med att ta fram en övergripande arkitekturpolicy. Flera kommuner har en arkitekturpolicy som är en del av översiktsplanen.

10 av kommunerna har en stadsarkitekt och hos ytterligare några är tjänsten vakant. Stadsarkitektens roll varierar från att sitta med på ärendeberedning och göra en första granskning, till att sitta med på möten där lite mer komplexa ärenden tas upp, till att inte alls vara en del av processen utan mer fungera som en remissinstans. Kommunens storlek har säkert en stor betydelse för vilken roll stadsarkitekten har i det direkta arbetet med handläggning av bygglovärenden. Stadsarkitekten används ibland som en ”hävstång” gentemot byggherren då hen upplevs ha ett större mandat.

I en kommun har en ny politisk ledning lett till ett större intresse för arkitektur och även till att man anställt en stadsarkitekt. Den tidigare politiska ledningen sa aktivt nej till stadsarkitekt medan nuvarande ledning driver frågan och visar stort engagemang. Här anser man att denna förändring lett till en ökad ambitionsnivå.

Vikten av att prata om god form och arkitektur på ledningsnivå, att ha ett samlat strategidokument och trycka på att vi gemensamt med er vill bygga en vacker och funktionell stad lyfts fram av en kommun. Om intresse och engagemang kommer uppifrån och jobbas med i de större projekten sipprar det lätt ned i organisationen. Man försöker även påverka gestaltningen i ett tidigt skede i planarbetet genom att låta arkitekter från bygglovenheten medverka i planprocessen. Problemet här är att planenheten har egna arkitekter som kanske inte alltid är öppna för input. Bättre samarbete mellan plan- och bygglovenheter efterfrågas.

Att de estetiska egenskaperna är svårare att kvantifiera än de tekniska är en utmaning vid kundkontakt som en kommun tar upp. Samma kommun har tidigare arbetat med olika typer av policys där det tydligare stod hur byggnader ska placeras, vikten av anpassning osv. Idag jobbar man mer med en prövning från fall till fall.

En kommun menar att god arkitektur inte handlar om pengar utan om kunskap, det ska gå att göra god arkitektur utan att det ska vara kostnadsdrivande i den omfattningen att det ska sänka ett projekt. Däremot om byggherren är kreativ

och kommer med ett bra alternativ som är billigare så kan det vara ok, men inte att enbart byta till ett billigare och ”sämre” material. I samma kommun jobbar stadsarkitekten nära verksamheten och går igenom en stor del av ärendena. Vid tuffa förhandlingar gällande utformning får stadsarkitekten gå in som ”bull-dozer”. Behövs ännu mer stöd tar stadsarkitekten upp ärendet i ledningsgruppen och i extrema fall kan direktkontakt med ledningen hos byggherren tas. Kommunen jobbar aktivt med utformningsfrågor, man arbetar tillsammans med byggherren tills förslaget är bra.

Nedan har vi listat ett urval av de aktiva åtgärder som pågår ute i kommunerna för att främja en god arkitektur:

- Rådgivning om arkitektur via hemsidan
- Vägledande dokument som kan användas både externt och internt. Vägledningarna innehåller bl.a. råd om utformningsfrågor
- Premierar god byggnadskonst i form av arkitekturpris
- Stadsarkitekten driver projekt med arkitekturstrategier
- Tillägg till översiktsplan, nio teser om arkitektur som ska vägleda i frågor om arkitektur och utformning. Information och synpunkter har hämtats både externt och internt. Vandringar för att titta på resultat, blev det som man tänkt sig, workshops, seminarier
- Gestaltningmöten varje vecka på enheten där handläggare tar upp projekt som de vill diskutera
- Avstämningsmöten med stadsarkitekt
- Aktiv dialog med byggherrar innan inlämning av bygglovsansökan
- Bygglovenheten är med i planprocessen
- Stadsarkitekt och kommunantikvarie deltar vid genomgång av ärenden och gör en första granskning
- Utbildning för byggnadsnämnden
- Kulturmiljöprogram
- Handläggare med rätt kompetens för att kunna diskutera gestaltungsfrågor

4.2.2 **Utformningskrav i bygglovskedet – detaljplaner, gestaltningsprogram, generella krav**

Samtliga kommuner förutom en svarade att de har detaljplaner med bestämmelser som styr utformning och gestaltning och även gestaltningsprogram kopplade till vissa detaljplaner. Spridningen var däremot stor vad gäller hur ofta denna typ av bestämmelser återfanns i detaljplanerna. I vissa kommuner innehöll nästan alla detaljplaner utformningsbestämmelser, medan man i vissa kommuner enbart hade ett fåtal detaljplaner med denna typ av bestämmelser.

En viss problematik tycks återfinnas hos många kommuner avseende dessa bestämmelser. Flera kommuner tyckte att utformningsbestämmelserna är svåra att hävda och problem finns även med att de, när detaljplanen väl vunnit laga kraft, har blivit omoderna. Att gestaltningsprogrammen leder till ensidig bebyggelse har också uttryckts av en kommun. I en kommun har man ett speciellt råd för plangranskning som jobbar med att kvalitetssäkra planarbetet. Representanter från bygglov- och planenheten ingår i rådet som bl.a. jobbar med att undvika onödigt detaljerade planer. Bygglovenheten strävar här efter detaljplaner som tål att projektet och rättspraxis förändras.

Önskan och behov att frångå gestaltningsprogrammen verkar finnas hos byggherrar i de flesta kommuner. Gestaltningsprogram kan ibland då användas som en måttstock på vilken kvalitet och detaljeringsgrad projektet bör ha även om man medger avsteg från de specifika kraven i programmet. Varsamhetsbestämmelser för äldre bebyggelse upplevs generellt fungera bättre än utformningsbestämmelser vid nybyggnation som ibland kan försvåra projekt. Flera kommuner ansåg att det är bra om planförfattaren släpper mycket av utformningskraven till bygglovsprövningen då bestämmelser i plan lätt blir föråldrade.

Hur man hanterar problemen skiljer sig mellan kommunerna. I vissa fall försöker man jobba med att få fram bättre och mer rättssäkra bestämmelser som går att hävda vid bygglovsprövning, medan man i andra fall försöker komma bort från alltför detaljerade bestämmelser i detaljplaner och istället försöker jobba med mer generella planer. I en kommun tycker man det är fel att anpassa gestaltningsprogrammet efter ett specifikt projekt (även om det är fint), istället anser man att gestaltningsprogrammet borde bygga på en egen analys av vilka kvaliteter som är viktiga. Då kan det istället leda till flera olika bra slutresultat.

I en kommun inför man enbart de krav som man anser vara ”måsten” i detaljplanen då man anser att risken är för stor att en alltför reglerande detaljplan måste göras om utifall byggherren skulle bytas ut. Det är viktigt att detaljplanen är hållbar över tid. I framtiden vill man istället för att ha alltför reglerande detaljplaner arbeta med gestaltningsprogram eller planbeskrivningar som innehåller så pass mycket diskussionsunderlag i utformningsfrågorna att dessa när planen vinner laga kraft ska kunna ligga till grund för fortsatt diskussion. På så sätt ska man kunna binda byggherren till de diskussioner som man haft under arbetet

med planen. Förhoppningsvis kan detta leda till att vi inte behöver ha alltför reglerande planer. Risken finns att det inte riktigt blir som man tänkt sig men annars finns istället risken att alltför stora avvikelser behöver göras från detaljplanen. Vid de tillfällen där byggherren försöker vifta bort planbeskrivningen som att den inte är juridiskt bindande försöker man ha en dialog, vara envis och förklara att den är ett stöd och att det var detta man diskuterade tidigare även om det inte är juridiskt bindande. Man tar hellre den diskussionen än sitter med alltför reglerande detaljplaner.

Samtliga kommuner förutom en svarade att krav ställs på utformningen även om detta inte är reglerat i detaljplan eller gestaltningsprogram, eller att man genom rådgivning försöker påverka de byggherrar som är mottagliga för råd när det kommer till utformning. En kommun hade inga nya detaljplaner utan utformningskrav. Hur hårda krav som ställs skiljer sig beroende på ärende och vid kulturhistoriskt värdefull bebyggelse inhämtas ofta stöd från antikvarie. De tillfrågade kommunerna upplevde blandad positiv och negativ respons från byggherrar då utformningskrav ställdes. Övervägande verkar dock byggherrar ha reagerat positivt.

Diskussionen om vad som är kvalitet och vad som är handläggarens bedömning lyfts av en kommun. Kvalitet behöver inte vara något subjektivt. Man anser att det är en förlegad förutfattad mening att kvalitet behöver kosta pengar. I denna kommun anser man att begreppet kvalitet har utvecklats de senaste åren och att förståelsen och acceptansen för arkitekturens värde är högre idag än för några år sedan. Man anser att stadsbyggnadskontoret själva ska bli bättre på att identifiera vilka kvaliteter som finns i olika områden, vad som är det viktigaste i ett område eller projekt. Att samla ihop goda exempel på byggprojekt samt att ha tydliga riktlinjer kan hjälpa till i diskussionen. Man anser idag att det mesta är möjligt att genomföra om det görs på rätt sätt med god kvalitet och tillför byggnaden och stadsrummet något. Man ska inte ha förutfattade meningar om vad som är lämpligt eller inte. Men kvalitet är inte bara utformning och gestaltning utan även funktion.

En kommun tar ett större exploateringsområde som exempel och menar att en viktig del är att samma handläggare jobbar med projektet och på så sätt känner det och får en överblick. Här finns ett gestaltningsprogram som man håller hårt på, det blir diskussioner men man står ändå fast. Om handläggarna går bet får en diskussion tas med stadsarkitekt eller bygglovchef. Man anser att detta fungerar bra.

En kommun förklarar att man, om man vid upprepade möten med en byggherre och dess konsult inte når framåt i projektet och konsulten inte på ett övertygande sätt kan förklara varför dennes vision är bättre än det som handläggarna försöker förmedla, ställer frågan rakt ut varför man inte kommer framåt i projektet och på så sätt försöker få byggherren att förstå att en ny konsult eventuellt kan behövas. Om rätt nivå inte nås kan det ibland hända att handläggaren går in och pekar på

saker man kan göra annorlunda. Detta är inget man strävar efter eller tycker är bra men det händer.

I en större kommun anser man att bristen på byggbar mark i centrala lägen hjälper till att hålla hög nivå på gestaltningen. Samtidigt ställer man också högre krav i dessa lägen, här är det viktigt att handläggaren tar sitt ansvar och ställer krav. I centrala miljöer ställer man höga krav på detaljeringsnivån. Det ska inte bara vara en stad för den bilburna utan också för den som promenerar i staden, och på en större skala ska huset ha sin egen identitet i staden. Det framhålls som viktigt att ha ett gott klimat med byggherrarna för att få till lösningar som alla är nöjda med.

4.2.3 Bygglövhandläggning - kundkontakt, underlag, kundnöjdhet, uppföljning

Flera kommuner uppmanar till tidiga kontakter med bygglovenheten innan bygglovansökan skickas in och i andra fall ställer man upp på tidigt möte om byggherren initierar det. En kommun uppmärksammar problemet som uppstår i och med att man gärna vill kunna skriva upp nedlagd tid på specifika ärenden. Om man har möten innan ansökningar kommit in så äts mycket tid upp utan att det syns i statistiken, å andra sidan så blir handläggningstider lidande om förslag måste omarbetas efter att de kommit in. Vid större projekt är förmöten mer ofta förekommande. Flera kommuner uppger att de önskar att de kunde lägga mer tid till förmöten och initiera dessa själva snarare än att enbart ta möten då kunden ber om det.

En kommun beskriver hur de blir förvånade om det kommer in en ansökan på ett större projekt som de inte har sett tidigare. Vid stort sett alla större ärenden har man flera förmöten där projektet diskuteras. Kommunen tycker detta arbets sätt fungerar mycket bra och anser att man alltid kommer framåt. Vad detta beror på vet man inte men tror att det är en kombination av att byggherrarna är vana vid att det är så det fungerar. Man är tuff i sina diskussioner och ser till att projektet blir bra. De flesta handläggare på denna kommun har längre erfarenhet av att arbeta på arkitektkontor innan de började på kommunen vilket gör att de har stor kunskap och erfarenhet i gestaltningsfrågor och kanske även en annan pondus.

Vidare anser man inte att ett ärende är komplett om en dialog om gestaltningen fortfarande pågår och man har sällan större ärenden som tar kortare tid än 20 veckor. Man förklarar även att det inte är tiden från komplett ansökan till beslut som sökanden ser utan den totala omloppstiden. Ibland, beskriver samma kommun, kan det hända att byggherrar anser att deras handläggningstid blir godtycklig utifrån vad handläggaren tycker är komplett och att handläggaren enbart sysslar med tyckande. Man brukar då förklara att man utifrån sin profession inte arbetar med tyckande, även om det ibland kan uppfattas så. Ibland uppstår dock situationer då handläggaren inser att den kommit så långt det går. Man upplever ofta i de fall där byggherrarna anser att kommunen är stoppklossar att det i själva verket är byggherren som börjat ändra i projektet mitt i och att det är då handläggaren säger stopp.

Att diskussioner om planlighet tar tid från att diskutera gestaltningsfrågor tar en kommun upp som ett problem. Detta ses delvis som en följd av att man haft alltför detaljerade planer vilket man hoppas succesivt kunna komma ifrån. Om planerna blir mer generella anser man dock att det finns bra policydokument som vägledning. Det är också viktigt att handläggarna har tillräcklig kompetens för att ta diskussionen.

Vilka typer av handlingar som begärs in skiljer sig från ärende till ärende men samtliga kommuner verkar i större eller komplexa ärenden kräva in mer dokumentation än bara ritningar så som färg- och materialprover, provmålning på

plats, modeller m.m. En kommun tar alltid in en provfasad om det gäller ett större projekt på över 10 våningar. Ett fåtal kommuner beviljar bygglov utan att fasadutformningen är helt färdigprojekterad. I något fall ger man då lov etappvis, exempelvis lov för grundläggning osv. I ett annat fall har man i vissa större projekt skjutit på vissa utformningsfrågor för att senare stämma av dessa med handläggaren.

När det kommer till hur kundnöjdheten påverkas då bygglovhandläggaren ställer krav på utformningen är de flesta överens om att detta är en svår balansgång. Flera kommuner anser att de allra flesta ser det som något positivt att få råd och stöd i dessa frågor. Flera andra kommuner har svarat att de flesta tar feedbacken som något negativt och att kundnöjdheten därmed minskar. En kommun beskriver att de har fått kraftigt försämrat NKI (nöjd kund index) efter att de börjat jobba mer aktivt med att bevaka utformningen i bygglovsskedet.

En annan kommun pekar på betydelsen av hur man framför krav och råd. Synpunkter på utformning behöver komma fram i ett tidigt skede för att godtas av byggherren. Man lyfter även fram vikten av detta arbete, att handläggare ska finnas som bollplank, dela med sig av sin kunskap och på detta sätt främja god arkitektur och byggnadskultur. För att på ett bra sätt kunna jobba med dessa frågor krävs att rätt kompetens finns hos handläggare, och framförallt att det finns tid för handläggare att ta frågan med byggherrarna. Mer resurser krävs för att behålla kundnöjdheten.

Uppföljningen av att bygglovet följts på arbetsplatsbesök och vid slutsamråd verkar i de flesta kommuner fungera bra och inte upplevas som ett problem. I vissa fall har man haft ärenden där bygglov inte följts. Ibland har det kunnat lösas med ett ändrat bygglov och ibland med föreläggande. De flesta kommuner verkar ha ett gott samarbete mellan den som beviljar lov och den som är ute på plats. Någon kommun har dock svarat att uppföljningen kunde vara bättre, att det mycket väl kan finnas gråzoner och att bättre rutiner kan behövas. Någon annan har framfört att de handläggare som har slutsamråd inte har samma fokus på arkitektur och gestaltning som den som beviljat lovet utan istället fokuserar mer på de tekniska delarna och Boverkets byggregler (BBR), vilket kan vara ett problem.

En kommun förklarar att man i bygglovbeslutet flaggar för vilka delar som varit viktiga vid prövningen och som ska stämmas av med handläggaren under projektets gång. Punkter avseende gestaltningen ska även finnas med i kontrollplanen. Vid höga krav på detaljutformning, exempelvis rätt sorts tegelsten eller fog som är svårt att redovisa i bygglovsskedet, kan en överenskommelse träffas om att byggherren redovisar detta i ett senare skede. Det upplevs som viktigt att man ställer krav från början och är överens. Det optimala är om man jobbar med ömsesidigt förtroende.

4.2.4 **Utformningsbestämmelser i lagstiftning - avslagsgrund, stöd i byggnadsnämnd**

Av de kommuner som deltagit svarade ca hälften att man avslagit ansökningar på grund av undermålig utformning. I de flesta fall är detta byggnader som själva har ett kulturhistoriskt värde eller som är placerade i ett sådant område. En av kommunerna svarade att man faktiskt hade avslagit en ansökan på grund av undermålig utformning medan en annan kommun uppgav att det var tio år sedan man avtog en ansökan på dessa grunder. Många kommuner menade att man i de flesta fall kan lösa dessa frågor innan ett negativt beslut behöver fattas. En kommun framhöll att man ser ett avslagsbeslut som ett misslyckande, en miss i dialogen med sina kunder.

I en kommun trycker man på behovet av att arkitekturen måste få en högre status för att bygglovhandläggaren ska kunna hävda en god arkitektur som ett krav. Man framhåller vikten av att ledningen i kommunen också tycker att arkitektur är viktigt. I denna kommun upplevs stödet från politikerna ha ökat sedan ett maktskifte. Att känna stöd från byggnadsnämnden och kunna lägga den tyngden i diskussionen med byggherrar upplevs som ett stort stöd för handläggare.

De flesta kommuner har svarat att man anser sig ha ett starkt stöd och intresse från byggnadsnämnden för gestaltningsfrågor. En kommun svarade att nämnden oftare har synpunkter på gestaltningen i planfrågor än vad man har när det kommer till bygglovskedet. En annan att byggnadsnämnden kan ha svårt att göra avsteg från detaljerade gestaltningsprogram när det gäller nya ärenden där nämnden anser att man redan beslutat om utformningen i den nyligen beslutade detaljplanen.

Vissa kommuner känner ett lite svagare stöd från byggnadsnämnden och ibland att åsikten om vad som är god form-, färg- och materialverkan kan skilja sig mellan nämnd och tjänstemän. I en kommun där man tidigare känt att nämnden varit med på taget och ställt högre krav, trots att byggherrar hävdade att det är svårt ekonomiskt, känner man att politikerna har börjat svänga och att man i framtiden kanske måste börja acceptera lite billigare lösningar i vissa projekt. I en kommun trycker man på vikten av att visa politikerna som inte är experter olika alternativ, dvs. visa vad som händer om man väljer alternativ 1 eller 2.

De flesta kommuner verkar anse att stödet i PBL är för svagt och för vagt formulerat. Begreppen god form-, färg- och materialverkan, varsamhet, förvanskning och god helhetsverkan är abstrakta och lämnar för stort utrymme för tolkning. Man anser bl.a. att det skulle behövas allmänna råd och att det finns få rättsfall att stödja sig på i gestaltningsfrågor. Flera kommuner känner sig utlämnade till byggherrens goda vilja. Många anser också att överprövande instanser inte vågar ta ut svängarna. För att det ska bli bättre än ”tillräckligt bra” finns behov av en arkitekturpolicy eller stöd i detaljplan.

I en kommun lyfter man fram vikten av att handläggare tillsammans med sakkunniga och byggherrar hittar en gemensam syn på kvalitet. Man försöker se byggnaden i sitt sammanhang istället för byggnaden som en solitär. Man tar upp vikten av att arkitekturen får en roll i den publika miljön samtidigt som byggnader måste kunna förändras för att utveckla staden.

En kommun har svårt att se hur lagen skulle kunna kräva mer, men anser däremot att kommunerna kan bli bättre på att upplysa och informera vilket skulle skapa en större medvetenhet om den byggda miljön på längre sikt.

5 Avslutande reflektioner

5.1 Slutsatser

Av enkätundersökningen framgår att en stor del av de kommuner som svarat anser att lagstiftningen är för tandlös eller ger för litet utrymme att jobba med gestaltningsfrågor. Genomgången av rättsfall visar på en delvis spretig bild av det lagrum som finns vad gäller utformnings- och gestaltningsfrågor. Det behövs fler domar för att skapa en tydligare bild, något som kommunerna i viss mån skulle kunna bidra till genom att i större utsträckning våga avslå undermåliga ansökningar. I den mån det alls finns relevanta rättsfall är vår bild att dessa har sitt ursprung nästan uteslutande i grannars överklaganden. Rättsfallsgenomgången ger vissa indikationer på att Mark- och miljööverdomstolen som nya högsta instans kan komma att ställa högre krav i utformningsfrågor än den tidigare Regeringsrätten. Än så länge finns dock alltför få domar för att man ska kunna dra några säkra slutsatser i den frågan.

Med det sagt har undersökningen också visat att många kommuner arbetar mycket aktivt med arkitektur- och gestaltningsfrågor och svaren visar på en mängd olika arbetssätt och goda exempel. Vi har kondenserat ned slutsatserna från intervjuer, enkätsvar och genomgången av rättsfall till fyra områden som vi anser att kommuner bör jobba med för att uppnå en mer estetiskt tilltalande stadsmiljö.

5.1.1 Öka den arkitektoniska kompetensen samt tilltron till arkitektprofessionen

En av de viktigaste pusselbitarna i arbetet med att öka den arkitektoniska kvaliteten på det som byggs är att öka arkitektkompetensen liksom tilltron till den egna professionen ute i kommunerna. Detta är något som kommit upp både i vissa enkätsvar och i intervjuerna. De kommuner som saknar rätt kompetens riskerar få svårt att hävda sig vid påståenden om att man endast sysslar med löst tyckande eller dyligt. En arkitekt (eller handläggare med likvärdig kompetens) måste kunna tala utifrån sin erfarenhet och yrkeskunnande och ställa sådana krav som är hela samhället till gagn. En tillfrågad kommun som anser sig driva gestaltningsfrågorna mycket väl anställer också nästan uteslutande erfarna arkitekter som bygglovhandläggare.

Givetvis kan inte alla bygglovhandläggare vara utbildade arkitekter men det är viktigt att handläggarna ges den fortbildning som behövs för att de ska känna sig trygga i att driva gestaltningsfrågor. Det är också viktigt att ha löpande interna diskussioner om vad som är kvalitet och god arkitektur, en diskussion som sträcker sig bortom färgsättning och fasadmaterial. Frågan om arkitektens roll och hur arkitektur ska värderas är en fråga för hela samhället. Trots att det idag finns en politisk vilja och en kunskap om värdet av god arkitektur, reduceras gestaltningsfrågorna inte sällan till något som kan diskuteras i mån av tid och när

alla andra frågor är utredda. Kommuner som vill verka för en bättre arkitektur måste själva ha tilltro till arkitekturen som verktyg och det yrkeskunnande som arkitekter besitter.

I det arbetet ingår även att utbilda byggnadsnämnderna i värdet av god gestaltning. De som fattar besluten måste göras medvetna om vilka värden en genomtänkt arkitektur kan tillföra. En välgestaltad byggd miljö är ett allmänt intresse, vilket också framgår av plan- och bygglagen och dess förarbeten, varför en avvägning mellan det allmänna och det enskilda intresset ska göras även i gestaltungsfrågor. Det bästa sättet att öka stödet från politiken bör vara genom att som tjänsteman tydliggöra vilka värden som finns att hämta eller riskerar att gå förlorade genom olika politiska beslut.

5.1.2 Utveckla smartare stöddokument och detaljplaner för att främja god arkitektur

Vår undersökning visar att flera kommuner har eller är på väg att ta fram någon form av arkitekturpolicy. I några kommuner pågår också arbetet med att tydligare koppla dessa till översiktsplanen. Dessa dokument är oftast inte direkt applicerbara på bygglovprövningen men torde ändå ha en påverkan både internt och externt eftersom de klargör kommunens intentioner och ambitionsnivå i arkitekturfrågor. Många kommuner framhåller att alltför detaljerade detaljplaner och gestaltungsprogram snabbt blivit föråldrade eller lett till diverse tolkningssvårigheter vid bygglovprövningen. Det finns flera olika idéer om hur detta kan lösas, t.ex. genom bättre samarbete mellan plan- och bygglovenheter. Flera kommuner rör sig dock mot att ta fram friare och mer generella detaljplaner där bara det viktigaste regleras. Detta framstår som en praktisk lösning så länge gestaltungsfrågorna kan bevakas på annat sätt. Viktigt är att planarkitekterna tydligt definierar ett områdes kvaliteter i form av t.ex. volymer, siktlinjer eller grönska.

Många detaljplaner är idag väldigt tydliga med hur det ska byggas men svarar inte alltid på frågan varför. Ett bättre arbetssätt bör vara att ställa tydliga frågor i planskedet men låta svaren arbetas fram i bygglovskedet. Det bör vara möjligt att i en planbeskrivning förklara hur en viss placering kräver en mycket genomtänkt arkitektur och hög detaljeringsgrad utan att lägga in planbestämmelser som kräver tegelfasad eller viss placering av burspråk.

Sammanfattningsvis är vår bedömning att det bästa sättet att främja en välgestaltad byggd miljö på lång sikt är att kombinera förhållandevis fria, men genomtänkta och tydliga, detaljplaner med övergripande policydokument eller tillägg till ÖP som tydliggör kommunens ambitionsnivå i fråga om arkitektur både internt och externt.

5.1.3 Inrätta en stadsarkitektjänst och utveckla SA:s roll

En stor del av kommunerna uppgav att de har en stadsarkitekt. Trots att stadsarkitekternas roll ser mycket olika ut mellan kommunerna är den sammantagna bilden, utifrån både enkätsvar och intervjuer, att stadsarkitekterna spelar en mycket viktig roll i arbetet med god arkitektur. Flera stadsarkitekter har också rollen som bygglovchef eller dylikt medan vissa fokuserar helt på rollen som stadsarkitekt. För de stadsarkitekter som också har personalansvar blir det naturligt mindre tid över att jobba med rena gestaltningsfrågor. Detta kan också till viss del utläsas av enkätsvaren. De tre storstadskommunerna har alla renodlade stadsarkitekter som jobbar både internt och externt med arkitekturfrågor. Detta är dock givetvis också en resursfråga.

I somligas öron kan möjligen rollen som stadsarkitekt framstå som en aning förlegad eller hierarkisk till sin natur. Vår undersökning visar dock att den moderna stadsarkitektens roll kan vara utformad på många olika sätt, med eller utan personalansvar, utåtriktad eller med fokus på det interna arbetet. Att ha tillgång till en stadsarkitekt i någon form visade sig ha flera positiva aspekter:

- Symbolvärde: kan upplevas som ett ställningstagande att kommunen värderar god arkitektur och gestaltning högt, det finns en upplevd tyngd i titeln stadsarkitekt, företräder kommunen externt och kan vara medverkande i bl.a. arkitekturtävlingar
- Intern motor: kan vara delaktig i att ta fram stöddokument och arkitekturpolicy, anordna interna föreläsningar m.m.
- Hävstång: stadsarkitekten kan med sin titel till hjälp se till att ärenden kommer vidare i handläggningen, kan enligt en kommun fungera som "positiv bulldozer", kan fungera som medlare och lösa upp knutar i komplicerade ärenden
- Stödjande och rådgivande: bistå internt med sin kompetens, i något fall som remissinstans.

Sammantaget är vår uppfattning att stadsarkitekterna har en viktig roll att spela även i framtiden. För de kommuner som redan idag har en stadsarkitekt bör fokus istället ligga på att utveckla och renodla stadsarkitektens roll så att hen kan fungera som en motor och positiv kraft i arbetet med god arkitektur.

5.1.4 Etablera en god och tidig dialog vid bygglovhandläggning

Det kan kanske framstå som självklart att man ska ha en god dialog med den som söker bygglov. Många kommuner framhöll dock just en god dialog och ömsesidigt förtroende med den sökande som den största framgångsfaktorn när det gäller att påverka utformningen av den byggda miljön. För den kommun som vill verka för en bättre gestaltad miljö bör det därför vara av största vikt att utveckla dialogen med de bygglovsökande. En rak och tydlig dialog kombinerad med ett

professionellt bemötande är en nyckel i arbetet. Flera kommuner menade att även om de ibland möttes av en del knorrande under själva bygglovprocessen, fick de ofta tack från byggherrarna när bygget var klart då det färdiga resultatet upplevdes som bättre.

En viktig faktor är också att påbörja dialogen om gestaltning tidigt när det fortfarande är lättare att göra ändringar i projekten. En kommun svarade att de påbörjar dialogen med byggherren redan i planskedet, medan andra svarade att de aldrig fick in några större bygglovansökningar som de inte redan haft ett eller flera möten om. Flera kommuner hade mycket positiva erfarenheter av att vara med och påverka utformningen i ett tidigt skede. Detta arbetssätt kommer inte självklart för alla. En kommun beskrev hur deras fokus på statistik och handläggningstider gjorde att man inte gärna tar tidiga möten med byggherrar. Dessa skulle inte synas i statistiken. I de kommuner som har liknande arbetssätt bör man kanske fundera över sätt att föra in även arbetet med tidiga möten och dialog i statistiken.

En kommun tog upp det faktum att krångliga detaljplaner och frågor gällande ett projekts överensstämmelse med planen ofta kan överskugga frågor om gestaltning, som då lätt hamnar i sista rummet. En lösning på detta skulle kunna vara att ta fram en enkel lathund som tydliggör vilka utformningsfrågor som bör diskuteras på ett tidigt möte.

Sammanfattningsvis är slutsatsen från enkätsvar och intervjuer att tidiga möten och en god dialog med byggherrar är en förutsättning för ett framgångsrikt arbete med att främja god arkitektur och gestaltning på kommunnivå.

5.2 Framåtblickande

Med denna rapport har vi påbörjat arbetet med att identifiera hur kommuner kan jobba med arkitektur- och gestaltningsfrågor kopplade till bygglovprövningen. Vi har strävat efter att få så stor bredd och djup som möjligt i undersökningen inom de ramar som tid och resurser har satt. Vi har funnit att resurser och ambitionsnivå skiljer sig ganska kraftigt åt mellan kommuner, men gemensamt är att det finns ett stort intresse för god arkitektur och gestaltning. Vi har upplevt att många kommuner sett mycket positivt på undersökningen och att det finns ett stort behov av ytterligare utredningar och arbete inom området.

Med anledning av den nyligen förändrade instansordningen, med de nya mark- och miljödomstolarna, vore det önskvärt att på några års sikt göra en ny genomgång av relevanta rättsfall. Vi tycker oss se en viss förändring i synen på utformningsfrågor där domstolarna, som samhällets förlängda arm, idag ställer högre krav på utformningen av det som byggs. Kommer den förändrade inställningen i utformningsfrågor som vi tycker oss se hos Mark- och miljööverdomstolen att hålla i sig eller kommer nya domar att ligga mer i linje med Regeringsrättens tidigare avgöranden? Detta är en viktig fråga, inte minst då det delvis sätter ramarna för hur kommunerna ska jobba. En upplevelse av att kommuner som försökt driva högre krav på gestaltning alltid fått fel i högsta instans är också något som tidigare fått somliga kommuner att sänka ambitionsnivån vad gäller gestaltningsfrågor.

Denna rapport har fokuserat på bygglovenheternas arbete med arkitektur- och gestaltningsfrågor även om frågor kring t.ex. detaljplanering givetvis inte kunnat utelämnas helt. För att ge en mer heltäckande bild av kommunernas arbete med arkitekturfrågor skulle dock krävas en bredare undersökning som omfattar även exploatering, plan, fastighetskontor, kommunledning, politiker m.fl. Med tanke på det intresse som finns för arkitektur idag vore ett sådant arbete mycket välkommet. Vi hoppas att vi med denna rapport kan hjälpa till att lyfta upp denna viktiga fråga på dagordningen.

Bilder:

Sid 1 och 44 Nacka kommun; sid 7 Håkan Lindgren; sid 10 Bertil Nordahl; sid 13 Nacka kommun; sid 16 Gävle kommun; sid 18 Kami resp Roof4use; sid 23 Familjebostäder, Göteborg; sid 29 Nacka kommun; sid 36 Bertil Nordahl; sid 40 Nacka kommun.

Bilaga:

Enkät svar

